

Nr 3

Utlåtande i anledning av väckta motioner om rätt till änkepension enligt folkpensioneringslagen i vissa fall.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft sex inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 279 i första kammaren av fröken *Ranmark m. fl.* och nr 237 i andra kammaren av fru *Löfqvist m. fl.* om rätt i visst fall till änkepension enligt folkpensioneringslagen,

2) de likalydande motionerna nr 369 i första kammaren av herr *Mattsson, Torsten, m. fl.* och nr 428 i andra kammaren av herr *Jansson* i Benestad *m. fl.* om rätt i visst fall till änkepension enligt folkpensioneringslagen samt

3) de likalydande motionerna nr 499 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* och nr 583 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* om rätt till änkepension enligt folkpensioneringslagen i vissa fall.

I *motionerna I: 279 och II: 237* har yrkats, "att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att inom folkpensioneringen ge änkepension till sådana änkor som på grund av tredje stycket, tredje punkten, första meningen i övergångsbestämmelserna till lagen den 5 maj 1960 angående ändring i lagen den 24 juni 1946 om folkpensionering icke nu kan erhålla änkepension".

I *motionerna I: 369 och II: 428* har yrkats, "att riksdagen måtte besluta att till alla kvinnor som blivit änkor före den 1 juli 1960 skall från och med det år de fyller 60 år utgå en icke behovsprövad full änkepension, att de förändringar i gällande lagtext som erfordras vidtages".

I *motionerna I: 499 och II: 583* har yrkats, "att riksdagen måtte besluta om sådan ändring i folkpensioneringslagen, att även för äldre änkefall rätten till änkepension må, därest änkan vid mannens bortgång hade barn under 16 år i hemmet, bedömas med hänsyn till ankans ålder den dag yngsta barnet uppnått 16 års ålder, i enlighet med vad i motionen har anförts, samt

att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderliga ändringar av folkpensioneringslagens övergångsbestämmelser".

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna II: 237, II: 428 och II: 583.

Gällande bestämmelser

Enligt lagen den 29 juni 1946 om folkpensionering utgår änkepension dels till änka, som har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under 16 år, därest barnet vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan (3 § 4 mom. första stycket a), dels ock till annan änka, som vid mannens död fyllt 36 år och varit gift med honom minst fem år (3 § 4 mom. första stycket b). Finnes icke längre barn, som påverkar änkans rätt till pension, skall, vid bedömande av rätten till änkepension i fortsättningen, anses som om mannen avlidit vid tidpunkten för förändringen (3 § 4 mom. andra stycket).

Full änkepension utgår endast till änkor med barn samt till änkor, som vid mannens död eller den därmed jämställda tidpunkten fyllt 50 år. För andra änkor utan barn reduceras pensionen med en femtondel för varje år, varmed antalet år som änkan fyllt vid mannens död eller nämnda tidpunkt understiger 50 (4 §). Den oreducerade änkepensionen uppgår till samma belopp som ålderspensionen till ensam pensionär, d. v. s. f. n. (februari 1961) till 2 800 kr. Å änkepension kan utgå kommunalt bostadstillägg.

Änkepensionen är icke inkomstprövad. Kommunalt bostadstillägg utgår endast efter inkomstprövning.

De ovan angivna reglerna är tillämpliga på kvinnor, som blivit änkor den 1 juli 1960 eller senare. I fråga om kvinnor, som blivit änkor dessförinnan, äger reglerna också tillämpning, men med följande avvikelser.

För sådan änka utgår änkepension endast efter inkomstprövning. Vissa undantag härifrån gäller dock i fråga om kvinnor, som blivit änkor under tiden den 1 juli 1958 — den 30 juni 1960. Änkepensionen skall sålunda, om mannens dödsfall inträffat under tiden den 1 juli 1958 — den 30 juni 1959, utgå med minst en tredjedel och, om dödsfallet inträffat under tiden den 1 juli 1959 — den 30 juni 1960, med minst två tredjedelar av det belopp som utan inkomstprövning skulle ha tillkommit änkan (tredje stycket, punkt 4 i övergångsbestämmelserna till lagen den 5 maj 1960 angående ändring i folkpensioneringslagen).

Såsom ytterligare inskränkning i pensionsrätten för de äldre änkorna gäller, att förekomsten av barn, vilket vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande icke var pensionsgrundande, icke påverkar pensionsrätten (tredje stycket, punkt 3, första meningen i förutnämnda övergångsbestämmelser).

Inkomstprövningen av änkepension innebär, att pensionen jämte kommunalt bostadstillägg minskas med en tredjedel av den del av änkans årsinkomst som ligger mellan 1 000 och 1 400 kr. och med två tredjedelar av inkomst därutöver. I fråga om beräkningen av årsinkomsten gäller, att folkpension, barnbidrag och sjukhjälp från allmän sjukkasse inte räknas som inkomst samt att förmögenhet överstigande 20 000 kr. medför höjning av årsinkomsten med 20 procent av det belopp varmed förmögenheten överstiger 20 000 kr.

Historik

Före den 1 juli 1960 utgick änkepension till änka, som fyllt 55 år, under förutsättning att hon uppnått denna ålder senast det kalenderår under vilket mannen avlidit och att hon varit gift med honom minst fem år. Till änka, som fyllt 55 år, kunde dock — om särskilda skäl föranledde därtill — änkepension utgå, även om nyssnämnda förutsättningar inte var uppfyllda. Änkepensionen var inkomstprövad. Dess maximibelopp var lika med ålderspensionen till den ena av äkta makar, som båda hade sådan pension. Detta belopp utgjorde i juni 1960 2 000 kr.

Änka, som under sin vårdnad hade barn i äktenskapet med sin avlidne man eller annat barn, vilket vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem, kunde före den 1 juli 1960 erhålla s. k. änkebidrag enligt lagen om bidrag till änkor och änklingar med barn. Förutsättning för bidrag var dock, att barnet inte fyllt 12 år, att änkan stadigvarande bodde tillsammans med barnet samt att hon ej själv åtnjöt folkpension. Änkebidraget var inkomstprövat på samma sätt som änkepension. Bidragets maximibelopp var detsamma som änkepensionens.

Vid sin behandling av pensionsfrågan uttalade sig 1958 års A-riksdag om huvuddragen i änkepensioneringen (prop. nr 55, särskilda utskottets utlåtande nr 1, rskr. nr 272). De principer som därvid fastlades har i stort sett genomförts i den nu gällande lagstiftningen. Riksdagen förordade bl. a., att kvinnor, som blivit änkor före den 1 juli 1960, skulle få änkepension med samma maximibelopp och enligt samma villkor beträffande änke- och barnålder som skulle gälla för dem som blivit änkor efter den 30 juni 1960. Med hänsyn till de betydande avvägningssvårigheter och samordningsproblem som eljest uppkomme ville riksdagen dock förorda, att rätten till änkepension i övergångsfallen gjordes beroende av inkomstprövning. Riksdagen förklarade sig emellertid vara medveten om att det även vid inkomstprövning kunde uppkomma svårigheter vid gränsdragningen mellan änkor i övergångsfallen och änkor, som skulle bli berättigade till pension utan inkomstprövning, och pekade på möjligheten att

ge kvinnor, som blivit änkor under tiden före den nya lagstiftningens ikraftträdande, ett garantibelopp i änkepension. Detta syntes kunna utformas så att beloppet blev högre ju kortare den tid var, som vid ikraftträdandet förflutit från mannens död.

Den närmare utformningen av de nya reglerna om änkepensioneringen anförtroddes åt 1958 års socialförsäkringskommitté, som år 1959 framlade förslag i ämnet (SOU 1959: 32). De nya reglerna genomfördes vid 1960 års riksdag (prop. nr 75, andra lagutskottets utlåtande nr 20, rskr. nr 175). Därvid följdes helt socialförsäkringskommitténs förslag i här aktuella delar.

Frågan om förmånerna i allmänhet i övergångsfallen aktualiserades vid sistnämnda riksdagsbehandling. I två likalydande *motioner* (I: 579 och II: 715) hemställdes, 'att full änkepension utan behovsprövning skall utgå till den, som blivit änka före den 1 juli 1960 från det år hon uppnått 60 års ålder'. I sitt därutinnan av riksdagen godkända utlåtande anförde andra lagutskottet såsom skäl mot motionsförslaget, att detta innebar full änkepension till alla änkor, som fyllt 60 år, därest mannen avlidit före den 1 juli 1960. De kvinnor, som blivit änkor därefter kunde däremot i åtskilliga fall inte få full änkepension vid 60 års ålder, vilket berodde på att för full änkepension fordrades att mannen avlidit eller det yngsta barnet uppnått 16 års ålder tidigast då kvinnan fyllt 50 år. Motionsförslaget innebar alltså gynnsammare regler för dem som blivit änkor före de nya bestämmelsernas ikraftträdande än för dem som blivit änkor därefter. Utskottet framhöll vidare, att det skulle innebära en djupgående omläggning av systemet för änkepensioneringen, om den i motionerna föreslagna regeln skulle utsträckas jämväl till huvudfallen, något som utskottet inte ville biträda. På de nu anförda skälen avstyrkte utskottet motionerna.

Såsom tidigare framhållits bedömes rätten till pension för änka, som haft barn under sexton år i hemmet, såsom om mannen avlidit, då barnet upphörde att påverka hennes rätt till pension (i allmänhet då barnet uppnådde 16 års ålder). Enligt övergångsbestämmelserna skall emellertid pensionsrätten i övergångsfallen inte påverkas av att änkan före de nya reglernas ikraftträdande haft barn under sexton år i hemmet. Detta stadgande föreslogs av socialförsäkringskommittén, som därvid anförde, att en konsekvent tillämpning av förevarande regel på övergångsfallen skulle kunna medföra att en änka förvärvade rätt till änkepension fr. o. m. den 1 juli 1960, även om mannen avlidit mer än 40 år tidigare. En så vidsträckt retroaktiv verkan av övergångsbestämmelserna var inte motiverad. Änkepension i övergångsfallen på grund av förekomsten av barn under 16 år borde enligt kommittén inte beviljas, med mindre sådant barn fanns vid tiden för den nya lagstiftningens ikraftträdande. Genom att uppställa detta villkor undveks, framhöll kommittén, i stort sett de betydande svårigheter som eljest ofta skulle ha uppkommit, då det gällde att förebringa utredning i fråga om förhållanden, som förelegat lång tid tillbaka,

t. ex. barnets vistelse i makarnas hem vid mannens död eller änkans och barnets samboende vid tiden för barnets sextonårsdag.

I propositionen 75/1960 anslöt sig *föredragande departementschefen, statsrådet Nilsson*, till socialförsäkringskommitténs förslag.

I anledning av propositionen väcktes *motioner* i förevarande fråga. I de båda likalydande motionerna I: 575 och II: 713 begärdes utredning syftande till gynnsammare regler för pension till änkor, som före ikraftträdandet haft barn under 16 år i hemmet. I motionen II: 712 yrkades, att förekomsten av barn i hemmet skulle påverka rätten till änkepension i övergångsfallen på samma sätt som i huvudfallen.

Andra lagutskottet yttrade i ämnet (utlåtande 20/1960):

I flertalet fall, där änkan på grund av nu nämnda regler inte kan åberopa förekomsten av barn för sin rätt till pension, torde hon likväl vara berättigad till pension på grund av sin ålder vid mannens död. Visserligen blir i många fall därvid pensionen lägre än om hänsyn tagits till förekomsten av barn i hemmet, vilka uppnått 16 års ålder före de nya bestämmelsernas ikraftträdande. I dylika fall torde dock mannens död i allmänhet ligga relativt långt tillbaka i tiden. Flertalet av dessa änkor torde numera ha förvärvsarbete. Utskottet vill dessutom erinra om att någon försämring på grund av de nya bestämmelserna inte uppstår. Tvärtom blir det som regel gynnsammare förutsättningar för pension än tidigare även för dessa änkor. Med hänsyn till vad sålunda anförts och till de avsevärda praktiska fördelar propositionens förslag innebär finner sig utskottet icke kunna biträda förevarande motionsyrkanden.

Riksdagen godkände utlåtandet i förevarande del.

Utskottet

Änkepension inom folkpensioneringen utgår antingen på grund av förekomsten av barn eller på grund av änkans ålder vid mannens död. Barn grundar rätt till änkepension, därest det är under sexton år, står under änkans vårdnad och stadigvarande sammanbor med henne samt vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Änkepension på grund av änkans ålder vid mannens död utgår, om hon vid detta tillfälle fyllt 36 år och varit gift med honom minst fem år. Full pension — f. n. 2 800 kr. om året — utgår till änka med barn oavsett hennes ålder samt till annan änka, om hon vid mannens död fyllt 50 år. Var hon i det senare fallet yngre, minskas pensionen med en femtondel för varje år, varmed hennes ålder vid mannens död understeg 50 år.

Då barn upphör att påverka änkans rätt till pension — något som i allmänhet inträffar då yngsta barnet uppnår sexton års ålder — måste frågan om änkepension omprövas. Därvid gäller den för änkorna fördelaktiga regeln, att det vid bedömandet av rätten till fortsatt pension skall anses som om mannen

avlidit, då barnet upphörde att påverka pensionsrätten, och äktenskapet varat till och med nämnda tidpunkt.

De ovan redovisade reglerna trädde i kraft den 1 juli 1960 och innebar avsevärt förbättrade förmåner. Reglerna är i princip tillämpliga även på kvinnor, vilkas män avlidit före ikraftträdandet. Ett par viktiga skillnader föreligger dock.

Först och främst är änkepensionerna till de äldre änkor föremål för inkomstprövning. Denna modifieras dock för de änkor, vilkas män avlidit under tvåårsperioden närmast före ikraftträdandet, av de s. k. garantireglerna, vilka innebär, att änka, vars man avlidit under tiden den 1 juli 1958—den 30 juni 1959, skall ha minst en tredjedel och änka, vars man avlidit under tiden den 1 juli 1959—den 30 juni 1960, minst två tredjedelar av det belopp som utan inkomstprövning skulle ha tillkommit henne.

Vidare gäller, att förekomsten av barn icke påverkar de äldre änkoras rätt till pension, med mindre barnet grundade rätt till pension vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Detta innebär bl. a., att de äldre änkor, som den 1 juli 1960 icke hade men väl före detta datum haft barn under sexton år, icke får sin pension beräknad efter sin ålder, då barnet blev sexton år, utan efter sin ålder vid mannens död.

Motionerna 1: 369 och II: 428 gäller det förhållandet att pensionerna till de äldre änkor är inkomstprövade. Motionärerna framhåller, att det därigenom åstadkommit en gränsdragning mellan dem som varit änkor före den 1 juli 1958 och dem som blivit änkor senare. Enligt motionärernas uppfattning innebär denna gränsdragning en klar social orättvisa. De anser visserligen, att någon form av övergångsbestämmelse är erforderlig med hänsyn till kostnaderna, men enligt deras uppfattning hade en mera smidig och rättvis övergång kunnat åstadkommas. I motionerna föreslås därför, att till kvinnor, som blivit änkor före den 1 juli 1960, skall utgå full änkepension utan inkomstprövning från och med det år de fyller 60 år.

I anledning av dessa motioner vill utskottet inledningsvis erinra om att de nu gällande bestämmelserna om inkomstprövning av änkepensioner till de äldre änkor överensstämmer med de principer för den framtida änkepensioneringen som fastlades av 1958 års A-riksdag. Då riksdagen i fjol fattade beslut om nya regler för änkepensioneringen, hade riksdagen även att ta ställning till ett motionsledes väckt förslag av samma innehåll som det förevarande. Andra lagutskottet uttalade att förslaget skulle innebära gynnsammare pensionsregler för de äldre änkor än för övriga änkor; i åtskilliga fall kunde nämligen de senare på grund av femtondelsregeln inte erhålla full pension. Ett genomförande av motionsförslaget skulle för konsekvensens skull fordra, att även de 60-åriga änkor vilkas män avlidit efter ikraftträdandet fick full pension, något som skulle innebära en djupgående omläggning av pensionssystemet. En sådan omläggning

ville utskottet inte biträda och avstyrkte därför förslaget. Riksdagen delade utskottets uppfattning. De invändningar som under fjolårets riksdagsbehandling anfördes mot motionsförslaget anser utskottet alltjämt bärande, och utskottet kan därför inte tillstyrka motionerna.

I de båda motionsparen I: 279 och II: 237 samt I: 499 och II: 583 vänder sig motionärerna mot regeln, att rätten till pension för de äldre änkor inte skall påverkas av förekomsten av barn, med mindre barnet vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande grundade pensionsrätt. Det första motionsparet innehåller yrkande om skyndsamt utredning i syfte att borttaga denna spärregel, i det andra hemställes att riksdagen för sin del måtte besluta att spärregeln skall utgå.

I motiveringen till motionerna I: 279 och II: 237 hävdas, att änkor, som sakligt sett borde vara berättigade till pension, genom spärregeln utestänges därifrån. Såsom exempel härpå nämner motionärerna änkor i 50—60-årsåldern, vilka uppfostrat en stor barnskara men vilkas yngsta barn uppnått sexton års ålder före den 1 juli 1960. Vidare anföres i motionerna två exempel på spärregelns verkningar. Exempelen innehåller vissa felaktigheter, vilka dock i förevarande sammanhang är av mindre betydelse. Efter korrigeringsvisar det ena exemplet, att en kvinna, som blev änka år 1945 vid 35 års ålder och vars yngsta barn då var ett år gammalt, icke kan erhålla änkepension, därest barnet fyllde sexton år före den 1 juli 1960, samt det andra, att en änka, vars situation är densamma så när som att barnets födelsedag inträffar efter den 30 juni, blir berättigad till full — visserligen inkomstprövad — pension.

I motionsparet I: 499 och II: 583 anföres liknande skäl. Till förebyggande av missförstånd må det emellertid framhållas, att dessa motioner synes bygga på den i viss mån felaktiga uppfattningen, att spärregeln äger tillämpning på alla äldre änkor; såsom förut redovisats har regeln avseende endast på de fall, där det vid de nya bestämmelsernas ikraftträdande inte fanns barn, som kunde grunda rätt till pension för änkan. I motionerna anföres vidare, att spärregeln inte torde ha tillkommit av statsfinansiella skäl utan i syfte att undvika svårigheter av administrativt slag. Motionärerna syftar härvid på att det såsom motivering till spärregeln anförts, att det skulle vara svårt att i efterhand utreda sådana förutsättningar för pensionsrätten som att barnet stadigvarande vistades i makarnas hem vid mannens död eller att änkan och barnet sammanbodde. Enligt motionärerna förefaller dessa svårigheter i stor utsträckning uppkonstruerade. I motionerna hävdas att de flesta fallen torde vara klara. I de få osäkra fallen borde man enligt motionärernas mening kunna tillämpa en liberal praxis.

Förevarande spärregel motiverades vid lagstiftningens tillkomst med två skäl. Det ena var, att lagstiftningen utan en sådan regel skulle få en avsevärd retroaktiv verkan, som framstod såsom alltför vidsträckt; man kunde tänka sig att

pension skulle kunna utgå i fall, där mannens död låg mer än 40 år tillbaka i tiden. Det andra skälet var, att man — såsom ovan nämnts — ville undvika de administrativa svårigheter som var förenade med en retroaktiv tillämpning av barnrekvisiten.

Vad först angår den retroaktiva verkan må framhållas, att lagstiftningen även *med* spärregeln har en avsevärd sådan verkan. De nya reglerna innebär, att kvinnor, vilkas män avlidit för bortåt 30 år sedan, kan bli berättigade till änkepension. Förutsättningen är endast, att kvinnan vid mannens död fyllt 36 år och varit gift med honom minst fem år. Om spärregeln togs bort, skulle lagstiftningens retroaktiva verkan utsträckas ytterligare sexton år. Enligt utskottets mening saknas i och för sig skäl att draga gränsen för de retroaktiva verkningarna på sätt som skett.

Såsom framhållits i motionerna I: 499 och II: 583 torde de administrativa svårigheter som ett borttagande av spärregeln skulle medföra icke böra över-skattas. De största problemen torde uppkomma, när det gäller att avgöra, huruvida barnet stadigvarande vistats i makarnas hem vid tidpunkten för mannens död eller stadigvarande sammanbott med änkan vid någon viss senare tidpunkt. Emellertid torde kyrkobokföringen i flertalet av dessa fall lämna erforderlig ledning. Ett barn, som varit kyrkobokfört hos modern, får förutsättas ha stadigvarande sammanbott med henne, därest utredningen inte ger något annat vid handen. För övrigt är det att antaga, att oklarheter i förevarande hänseenden företrädesvis föreligger i de fall, där mannen avlidit för mycket länge sedan. Då änkan i dessa fall i regel skaffat sig förvärvsinkomst till sådant belopp att denna omöjliggör för henne att erhålla inkomstprövad pension, får de fall där svårigheter uppkommer antagas höra till undantagen.

Regeln att den tidpunkt, då barnet upphör att påverka änkans rätt till pension, skall vid bedömandet av pensionsrätten i fortsättningen jämföras med mannens dödsdag bygger på tanken, att änka med barn först då kan söka arbete utom hemmet. Enligt utskottets mening kan denna tanke tillämpas även på de äldre fall där det inte längre finns barn under sexton år. I avseende å möjligheterna att söka sig ut på arbetsmarknaden bör sålunda en kvinna, som t. ex. år 1940 blev änka vid 35 års ålder och då hade ett nyfött barn, jämföras med en lika gammal barnlös kvinna, som blev änka först sexton år senare.

Av det ovan anförda kommer utskottet till den slutsatsen att några starkare skäl, vare sig av praktisk eller av principiell natur, inte kan anföras för spärregeln. Härtill kommer, att — såsom framgår av de i det ena motionsparet anförda exemplen — regeln kan leda till högst olika resultat i ganska likartade fall. På grund härav anser utskottet det angeläget att verkningarna av spärregeln snarast undanröjes.

Frågan om att eliminera verkningarna av spärregeln torde emellertid fordra ytterligare överväganden. En lösning är att helt ta bort spärregeln, varvid i så fall måste avgöras från vilken tidpunkt ett sådant beslut skall ha verkan.

Måhända kan även andra lösningar tänkas. Före det definitiva ställningstagandet är det också angeläget att äga närmare kännedom om de kostnader en ändring av förevarande slag skulle medföra. Vidare torde de administrativa frågorna kräva ytterligare prövning. Med hänsyn till vad sålunda anförts anser sig utskottet böra förorda att frågan om undanröjande av spärregelns verkningar utredes. Härav följer, att utskottet inte kan biträda motionerna I: 499 och II: 583, i den mån dessa innehåller yrkande om ett omedelbart borttagande av spärregeln. Emellertid är det enligt utskottets mening angeläget att frågan utredes med största skyndsamhet, så att förslag kan föreläggas riksdagen snarast möjligt.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med bifall till motionerna I: 279 och II: 237 samt i anledning av motionerna I: 499 och II: 583, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att bereda änkepension till sådana änkor som på grund av tredje stycket, punkt 3, första meningen i övergångsbestämmelserna till lagen den 5 maj 1960 angående ändring i lagen den 29 juni 1946 om folkpensionering icke nu kan erhålla sådan pension;

B. att motionerna I: 369 och II: 428 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 februari 1961

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand*, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Hamrin-Thorell, fröken Nordström, herrar Lars Larsson, Kaijser* och Thorsten Larsson;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Nilsson i Göteborg, Rimmerfors*, fröken Wetterström, fru Ekendahl*, herrar Johansson i Södertälje, Gustavsson i Alvesta och fru Svensson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer***Vid utskottets hemställan under A***

av herrar *Strand* och *Axel Svensson*, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som på s. 7 börjar med orden "I de" och på s. 9 slutar med orden "snarast möjligt", bort ersättas med text av följande lydelse.

"Bestämmelserna i den reformerade änkepensioneringen är särskilt förmånliga för änkor, som vid mannens frånfälle har barn under 16 år i hemmet. För dem gäller nämligen rätt till oducerad änkepension intill dess yngsta barnet fyller 16 år, och den fortsatta pensionen för tiden därefter fastställs med hänsyn till ankans ålder den dag yngsta barnet fyller 16 år. Dessa bestämmelser äger tillämpning även på de äldre ankorna, därest änkan hade barn under 16 år i hemmet vid tiden för den nya lagstiftningens ikraftträdande.

I motionerna I: 279 och II: 237 samt I: 499 och II: 583 yrkas sådan ändring i övergångsbestämmelserna att änka, som haft barn under 16 år i hemmet vid mannens frånfälle, tillerkännes pensionsrätt som om hon blivit änka den dag yngsta barnet fyllde 16 år, även i de fall yngsta barnet uppnådde denna ålder före den 1 juli 1960.

En sådan retroaktiv tillämpning, som motionärerna nu yrkar, är emellertid icke motiverad. De ekonomiska förutsättningar, som genom den nya lagstiftningen om änkepensioner och barnpensioner nu föreligger för änkor med minderåriga barn att hålla samman familjen och att ägna sina omsorger om den, har icke tidigare förelegat. Änkorna tvingades därför omedelbart efter mannens frånfälle ut i förvärvsarbete. För dem blev det i de flesta fall åldern vid mannens frånfälle som fick det avgörande inflytandet på möjligheterna att finna lämplig sysselsättning. Bristerna i det tidigare efterlevandeskyddet kan enligt utskottets mening inte nu kompenseras genom att retroaktivt tillämpa en bestämmelse som tillkommit i syfte att reglera övergången från den oducerade änkepension, som utgår intill dess yngsta barnet fyller 16 år, till den lägre pension som därefter skall utgå, såvida änkan icke uppnått 50 års ålder. En sådan funktion kan bestämmelsen ifråga icke fylla vid tillämpning på de äldre änkor, vilkas yngsta barn fyllt 16 år före den nya lagstiftningens ikraftträdande, ty det har tidigare icke funnits änkepensionsrätt

för yngre änkor och i de fall änkebidrag utgått, har detta upphört, då yngsta barnet fyllde 12 år. För de äldre änkorna blir därför retroaktiviteten utslutande en fråga om uppräknings av änkepensionen till en högre nivå.

I motionerna I: 279 och II: 237 åberopas gränsfallen såsom motiv för yrkandet om ändring, och det anföres ett par exempel för att belysa vilka orimliga resultat bestämmelserna, enligt motionärernas mening, kan leda till. Bortsett från vissa, i detta sammanhang betydelselösa, felaktigheter i de anförda exemplen är det riktigt att vid lagstiftningens ikraftträdande uppkommer gränsfall, som trots i stort sett likartade förhållanden visar olika resultat i fråga om pensionsrätten, beroende på vilken sida om gränsen yngsta barnet uppnått 16-årsåldern. Gränsfall uppkommer emellertid oavsett var gränsen sättes men uppmärksammas helt naturligt mest vid tiden kring lagens ikraftträdande, då det kan röra sig om dagar, månader eller något år, som markerar skillnaden.

I motionerna I: 499 och II: 583 uttalas, att orsaken till att pensionsrätten för de äldre änkorna helt knutits till mannens dödsdag och icke, i de fall minderåriga barn funnits, till den dag då det yngsta barnet uppnådde 16 års ålder, icke synes vara statsfinansiella skäl. Skälet torde enligt motionärerna vara svårigheten att i efterhand kunna kontrollera om barn under 16 år funnits i änkans hem. Motionärerna förmenar att kontrollsvårigheterna i stor utsträckning är uppkonstruerade, ty det övervägande antalet fall torde vara helt klara, och om det skulle vara någon äldre änka som skulle bli något för välvilligt behandlad på grund av att man ej kunnat kontrollera om hon haft minderårigt barn hemma, bör detta icke inge betänkligheter.

Det har icke verkställts några beräkningar över kostnaderna vid en retroaktiv tillämpning av bestämmelsen i fråga, beroende på att förslag om sådan retroaktiv tillämpning icke tidigare övervägts. I beräkningarna beträffande kostnaderna för änkepensioneringen för de äldre änkorna för budgetåret 1960/61 angives emellertid antalet änkor under 50 år, vilkas yngsta barn fyllt 16 år, till 9 200. Pensionskostnaderna för dem beräknas till 11 miljoner kr., vilket innebär en genomsnittlig årlig pension av cirka 1 200 kr. Med utgångspunkt från dessa beräkningar och antagandet att inkomstprövningen verkat fullt ut samt att änkepensionen den 1 juli 1962 höjes till 3 000 kronor, varvid varje år i reduceringsskalan får ett

värde av 200 kr., synes det realistiskt att räkna med att den förmånligare beräkningen av änkepensionen med änkans ålder vid yngsta barnets 16-årsdag såsom underlag i stället för mannens dödsdag medför en kostnadsökning på någonting mellan 8 och 10 miljoner kr.

En kostnadsökning av denna storleksordning saknar icke betydelse ur statsfinansiell synpunkt. Då det därjämte enligt utskottets förmenande i förevarande motioner icke anförts bärande motiv för den yrkade ändringen i övergångsbestämmelserna, anser utskottet sig icke kunna biträda motionsyrkandena."

b) att utskottet under A bort hemställa,
"att motionerna I: 279 och II: 237 samt I: 499 och II: 583 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd".

Vid utskottets hemställan under B

av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett,

a) att det stycke i utskottets utlåtande, som å s. 6 börjar med orden "I anledning" och å s. 7 slutar med orden "tillstyrka motionerna", bort ersättas med text av följande lydelse.

"Utskottet finner de i dessa motioner framförda synpunkterna väsentliga. I många fall framstår nu gällande bestämmelser för de äldre änkorna som otillfredsställande. Enligt motionärerna skulle rättelse vinnas genom en förbättring för de äldre änkorna, då dessa uppnår 60 års ålder. Utskottet vill — i medvetande om att en lösning enbart efter dessa riktlinjer inte skulle vara till alla delar tillfredsställande — som sin mening framhålla att frågan bör prövas närmare vid den utredning som utskottet i det kommande förordar med anledning av motionerna I: 279 och II: 237 samt I: 499 och II: 583."

b) att utskottet under B bort hemställa,
"att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte såsom sin mening giva till känna vad utskottet anført i anledning av motionerna I: 369 och II: 428".